

doi: 10.3935/rsp.v20i2.1140

**NACIJA GRABEŽLJIVACA:
KORPORACIJSKI KRIMINALCI,
POLITIČKA KORUPCIJA I OTMICA
AMERIKE**

Charles Ferguson

Zagreb: Tim press, 2012., 412 str.

Charles Ferguson u knjizi *Nacija grabežljivaca: korporacijski kriminalci, politička korupcija i otmica Amerike* vrlo jasno tumači kako Velika gospodarska kriza koja je započela 2008. nije poput obične recesije iz doba naših baka. To nije duboki ekonomski pad od kojeg se može brzo oporaviti i nakon toga bezbrižno nastaviti po starom – uz samo malo manje snage, malo manje rizika i malo više regulative. Ova Velika kriza je nešto mnogo važnije. To je upozoravajući srčani udar za čovječanstvo. U njoj su, nažalost, vrlo usko povezani raznovrsni predstavnici mnogih društvenih elita, prije svega gospodarstvenici i političari. Takvo društvo velikih ekonomskih nejednakosti i snažne koncentracije moći i sredstava u rukama manjine dovest će do slabljenja SAD-a koje će postati nepravedno društvo s osiromašenim, ogorčenim i neobrazovanim stanovništvom. Takvo stanovništvo lako može postati nestabilno i jako je podložno za vjerski i politički ekstremizam.

Narušava se društvena mobilnost, djeca siromašnih imaju vrlo ograničene mogućnosti boljeg školovanja i time napredovanja na društvenoj ljestvici, pri čemu to nije isključivo vezano uz nedostatak financijskih sredstava, nego je to stvar politike i prioriteta. Bogaćenje imućnih na štetu siromašnih nije samo nemoralno, nego je i kriminalno, pri čemu su korisnici takvog djelovanja uživali veliku podršku državnog političkog vrha kao i mjera i pravila

kojima se smanjivao porezni teret bogatih obveznika. Time su u gospodarstvu jačali monopoli, štatile su se neuspješne tvrtke, dopuštale masovne prevare u financijskom sektoru i obilno se financijski nagrađivalo počinitelje takvog ponašanja.

Ferguson vjeruje kako je objašnjenje za takvo bezobzirno ponašanje u prvom redu vezano uz novac i svijest o nekažnjavanju. To je vezano uz primjenu raznovrsnih financijskih instrumenata, posebice derivata, tako da su poslovne banke masovno odobravale izdašne kredite osobama upitne kreditne sposobnosti. Osobe s razmjerno malim dohocima od 15 do 20 tisuća dolara godišnje, bez kreditnog rejtinga, ili u nekim slučajevima čak i bez stalnog posla i državljanstva dobivale su hipotekarske kredite za kupnju kuća u vrijednosti od 300 i 400 tisuća dolara i to gotovo bez pologa. Došlo je do prave poplave *subprime* hipotekarskih kredita (drugorazrednih hipotekarnih kredita koji se odobravaju dužnicima nedovoljno sigurne sposobnosti vraćanja), kao i upitnih (ili nesigurnih) hipotekarnih kredita – poznatih kao *Alt-A* zajmovi – što su krediti koji imaju promjenjivu kamatnu stopu, obično su s malim pologom ili bez njega te su često odobreni korisnicima bez da su trebali iskazati svoja primanja ili nisu trebali donijeti potvrde o njima, odnosno nisu provjeravana njihova primanja. Bankarski su stručnjaci savjetovali svoje korisnike kako uvijek mogu prodati nekretninu za koju su uzeli kredit, a kada se to stvarno dogodilo, tržište je bilo zagušeno mnogobrojnim nekretninama koje nisu mogle naći kupca. Dužnici ne samo da nisu mogli otplaćivati visoke rate kredita nego su često i postali vlasnici nekretnina mnogo slabije vrijednosti nego što su to ranije vjerovali, a ujedno su ostajali bez svojih bankovnih pologa ili očekivane mirovine.

Bankarski su se čelnici počeli naveliko kockati tuđim novcem. Riječ je o široko rasprostranjenom urušavanju pojedinačne

i institucionalne odgovornosti ključnih aktera i u prirodnom i u financijskom svijetu – povrh čestog pribjegavanja nepoštenom knjigovodstvu, koje je dopustilo pojedincima u bankama i investicijskim tvrtkama da sustavno prikrivaju ili podcjenjuju rizik, privatiziraju dobitke, a socijaliziraju gubitke bez da javnost spozna o čemu je riječ.

Postupni rast visoko rizičnog kreditiranja praćen je snažnom sekuritizacijom (pretvaranjem u vrijednosnice) tako da je prekinuta vrlo važna povezanost odlučivanja o odobranju kredita te kasnijih kreditnih rizika i nepovoljnih posljedica koje nastaju ako se kredit ne može vratiti. Stanje je dodatno otežala država osnivanjem *Fannie Mae* i *Freddie Mac*, privatnih dioničkih društava s javnim ovlastima za jamčenje i refinanciranje hipotekarnih kredita, koja su poslovala po posebnom zakonu izvan dosega regulacije tijela zaduženih za nadzor nad financijskim ustanovama, poput Sustava federalnih rezervi. *Fannie* i *Freddie* propale su 2008. jer nisu imale kapital za pokriće gubitaka. Država ih je bila prisiljena dokapitalizirati i preuzeti njihove nastale obveze. To je još jedan pokazatelj kako je dobronamjerna državna politika uzrokovala značajan pad kvalitete američkih hipotekarnih kredita i dovela do sadašnje financijske krize.

U cilju poticanja poslovanja, mnoge američke vlade sustavno su provodile deregulaciju financijskog tržišta, težile su smanjivanju eskontnih stopa, ustvari institucionalno i zakonodavno poticale olako odobravanje kredita za poslovne i privatne poduhvate te time dovele do poplave kredita čiji dužnici sigurno nisu bili u stanju vraćati ih. Ipak, ta groznica drugorazrednih kredita potaknuta je ne samo željom američke vlade da ohrabri vlasništvo nad stambenim objektima i sektor graditeljstva nego je ujedno nastala i zbog previše laganog dobivanja kredita i niskih kamatnih stopa koje su predugo bile preniske. To je

dugi niz godina provodio Sustav federalnih rezervi (*Federal Reserve District* – FED), privatna institucija sa sjedištem u Washingtonu, ovlaštena za regulaciju i nadzor financijskih i monetarnih institucija i tržišta u SAD-u. Ustvari, postavlja se pitanje kako je moglo uopće tako dugo trajati?

Ferguson podrobno i vrlo argumentirano izlaže sve nepravilnosti, nepromišljenosti kao i zle namjere, odnosno prevare mnogih financijskih ustanova poput *Countryside Financial Corporation*-a, *New Century*-a i *Washington Mutual*-a. Ne smije se zaboraviti i zanemariti značenje agencija za rangiranje novih vrijednosnih papira koje su gotovo u cijelosti plaćale velike investicijske banke koje su te papire izdavale, a kako je takvih izdavatelja bilo malo, spomenute su agencije itekako bile spremne na suradnju. Financijski je balon rezultat upravo nevjerovatne kombinacije vrlo niskih kamatnih stopa, široko rasprostranjenog nepoštenja u financijskom sustavu, golemih prevara i spekulacije s kreditima, potražnje za (ustvari malo pouzdanim) vrijednosnicama s visokim prinosisima, silnom željom Amerikanaca da očuvaju postojeći životni standard i spremnosti političara da kratkoročno ne stvaraju napetosti ispravljanjem nepoštenog i nezakonitog ponašanja koje je imalo jako ozbiljne dugoročne posljedice. Ljudi odgovorni za balon uglavnom su i dalje bogati, većina nije u pritvoru, prihvaćeni su u društvu, a zahvaljujući velikom dohotku tijekom radnog vijeka, imaju i velike mirovine uz ogromne otpremnine.

Posebice je zanimljiv i poučan primjer navodnog filantropa Bernarda Madoffa koji je prevarama u više od trideset godina prouzročio novčane gubitke od 19,5 milijardi dolara. Gotovo je nevjerovatno, ali Madoff 13 godina nije imao nezavisnu reviziju poslovanja svog investicijskog fonda. Madoff je odbijao dopustiti dubinsko snimanje svojih fondova, a ipak su mnogi

iskusni bankari i financijski stručnjaci poslovali s njim i izgubili ogromna sredstva. Pokazalo se ipak kako je Madoffova tvrtka *Bernard L. Madoff Investment Securities* ustvari velika prevara čije su žrtve bile vrlo brojne – od običnih ljudi, preko hollywoodskih zvijezda do uglednih financijskih institucija kao što su škotski *Royal Bank of Scotland* i *Man Group PLC*, španjolska *Grupo Santander SA*, francuska *BNP Paribas* i japanski *Nomura Holdings*. Svi su spomenuti subjekti i drugi mnogo manje poznati naveli kako su zbog poslovanja s Madoffom imali strahovito velike gubitke. Madoff je u ožujku 2009. godine priznao krivnju za 11 saveznih kaznenih i osuđen je na 150 godina zatvora, ali to je slaba utjeha svim onima koji su izgubili svoju ušteđevinu i imovinu.

U devetom poglavlju svoje knjige Ferguson pozornost posvećuje američkom političkom duopolu, odnosno postojanju dviju najvažnijih političkih stranaka vrlo sličnog političkog usmjerenja te još sličnijeg ponašanja. SAD je pod utjecajem zajedničkog djelovanja globalizacije, američkog gospodarskog slabljenja i sve većeg značenja novca tijekom posljednjeg naraštaja proživio duboko preoblikovanje svoje političke scene. Dvije političke stranke natječu se za novac, a istodobno dogovorno prikrivaju tu činjenicu. Tako nastaje politički duopol – kartel koji gotovo u potpunosti nadzire cijelu američku politiku. Istina, takva tvrdnja da su ove dvije stranke u dogovoru i da su pod utjecajem iste oligarhije djeluje čudno jer je dobro poznato kako neke savezne države tradicionalno glasaju za republikance, a druge za demokrate, a najveći su sukobi o (ne)dopuštanju pobačaja, o(ne)mogućavanju istospolnih brakova, spolnom ili vjerskom obrazovanju u školama, omogućavanju posjedovanja oružja, socijalnoj po-

litici i odnosu prema doseljenicima i slično. Nema sumnje kako su to vrlo važna pitanja, pri čemu je Demokratska stranka naprednija nego Republikanska u pitanjima osobnih ekonomskih mogućnosti, obrazovanja, oporezivanja, politike socijalne skrbi, zaštite čovjekovog okoliša. Ipak, obje stranke vrlo su slične u svom pozitivnom i bliskom odnosu prema financijskim moćnicima koji u najvećoj mjeri financiraju njihove aktivnosti.

Autor se ne zadržava samo na kritiziranju postojećeg stanja, već u završnom desetom poglavlju vrlo lijepo pojašnjava što treba učiniti. Ističe kako je presudno poboljšanje obrazovnih mogućnosti i kvalitete obrazovanja te informiranost građana da bi SAD ponovno postao gospodarski konkurentan. Nužno je nadzirati utjecaj novca na američku politiku, pri čemu bi političke priloge trebalo oštro oporezivati. Neophodno je osnažiti mjere protiv monopola i regulaciju upravljanja tvrtkama. Pojašnjava kako na područjima organizacije gospodarskih grana, regulacije, korporacijskog upravljanja i protumonopolističke politike nije potrebna samo reforma, nego su nužne duboke i dugotrajne promjene.

Zaključno, postavlja se pitanje što će se dogoditi ako frustracija i očaj građana budu i dalje rasli, s obzirom na to da američki politički duopol ne dopušta temeljnu unutrašnju reformu. Hoće li SAD jednostavno nestati ili će nastati neki pokret koji će omogućiti stvarni napredak ili bi pak SAD mogao postati žrtvom ekstremističke demagogije? Ferguson smatra kako se zasad ne može znati odgovor na ova pitanja, ali postoje znaci za nadu, kao i za ozbiljnu zabrinutost.

Predrag Bejaković
Institut za javne financije